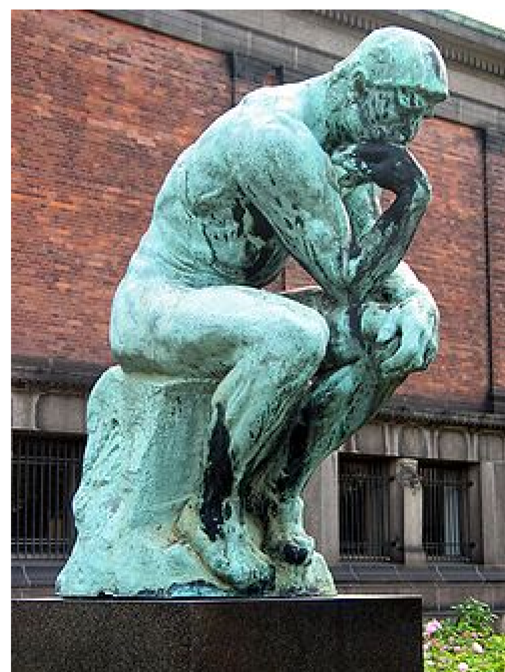
WIKIPEDIA

Filosofi

«Filosofen», maleri av Rembrandt

«Tenkeren», skulptur av Auguste Rodin.

Filosofi, fra gresk *philosophia* (φιλοσοφία), «kjærlighet til visdom»,[1] er et intellektuelt fag som kritisk stiller de mest grunnleggende spørsmål: «Finnes det en virkelighet utenfor mine tanker?», «Hva er kunnskap?», «Hva er sannhet?», «Hva gjør en handling verdifull?», «Har mennesker og dyr verdi, og er de i så fall like eller ulike?», «Hva er tid?», «Hvem er jeg?» og lignende spørsmål. Filosofi er knyttet til spørsmål om eksistensen, kunnskap, verdier, fornuft og språk, og skiller seg fra andre måter å adressere slike problemer ved kritisk og systematisk tilnærming som bygger på rasjonelle argumenter.[2][3]

En filosof har sin bakgrunn i den greske vismann i antikkens Hellas. Filosofen er den som søker kunnskap ved logisk spekulasjon og observasjon framfor å stole på overleverte mytiske eller mytologisk tradisjoner. Vestens filosofi oppsto i antikkens Hellas hvor det omfattet studiet av all kunnskap i samtiden, og ble således også begynnelsen på vitenskapen. Fra filosofien ble ulike disipliner etter hvert skilt ut: logikk, matematikk, psykologi, sosiologi og andre, som egne kunnskapsområder og arbeidsområder. Som en konsekvens av dette kan man i dag si at filosofien først og fremst studerer de problem og begrep som ikke behandles av de andre vitenskapene, selv om filosofien grenser opp til disse og tidvis ligger til grunn for dem.

Siden Aristoteles har filosofien vært delt opp i praktisk og teoretisk filosofi. Målet for de praktiske vitenskapene er handling, mens målet for de teoretiske vitenskapene er viten eller kunnskapen i seg selv. Siden renessansen er også faget filosofihistorie kommet til. Den teoretiske filosofien inndeles ofte inn i erkjennelsesteori, metafysikk og vitenskapsfilosofi. Den praktiske filosofien inndeles ofte inn i etikk, metaetikk, politisk filosofi og estetikk. Logikken behandler de formelle forutsetningene (premisser) for at slutningen (konklusjonen) skal være korrekt, og spiller en sentral rolle i filosofisk diskusjon. Filosofi grener mot andre fagområder som eksempelvis lingvistikk, psykologi og pedagogikk. I dagligtale kan «filosofi» benyttes i en løsere og bredere mening, som i sammensetningen «en filosofi» eller «flere filosofier» i meningen et sammenhengende tankesystem, en ideologi eller en filosofisk skole/retning.

Innhold

Abstraksjon

Se hovedartikkel: Abstraksjon

Når spørsmålene er abstrakte, så menes det at man forsøker å se på bort fra de ulike aspektene ved det man behandler for å komme frem til en renere forestilling. Det kan for eksempel være en forestilling som sirkelen i sin alminnelighet eller et begrep som «vennskap». Ved abstraksjon forsøker vi å løse forestillingen eller begrepet fra sin konkrete omstendighet og gi det en allmenn behandling.

Abstraksjon er et spørsmål om grad, og et fullstendig abstrakt spørsmål er stilt i form av kategorier som ikke synes å være en del av en annen kategori (Ordet kategori anvendes av Aristoteles på de mest abstrakte begrepene).

Hvis spørsmålet om hvorfor epler faller til jorden (konkret omstendighet) stilles så er det vitenskapelig spørsmål, hvis derimot spørsmålet om hvorfor det finnes hendelser (abstrakt kategori) så er det et filosofisk spørsmål.

Grunnleggende

Det er mennesker som bedriver filosofi, og mennesker er rasjonelle skapninger. Menneskenes søken etter kunnskap er basert på forestillingen om at verden kan gis en rasjonell forklaring på eksistensielle spørsmål. Er våre erfaringer bare skyggebilder av atomer? Eller: Bygger våre erfaringer på bruddstykker som kan settes sammen vitenskapelig til å beskrive vår virkelige eksistens? Finnes det en grunnleggende og opprinnelig grunn og årsak?

Sannhet

Se hovedartikkel: Sannhet

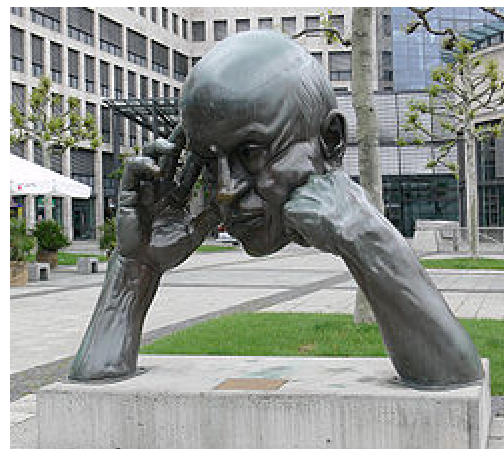
Filosofiens søken etter sannhet er noe som skjelner filosofien fra mange beslektede områder innenfor menneskets tanker. Fiksjon, myter og kunst vil kunne inneholde sannhet, men ikke i den forstand at deres sannhetsgehalt kan vurderes på bakgrunn av faktisk sannhet. Det betyr ikke igjen at de forkastes fordi de

ikke kan sette frem argumenter. I filosofi er det derimot slik at sannhet strukturerer fagdisiplinen. Gyldighet defineres normalt innenfor sannhet, og et gyldig argument er ikke et argument der premissene er sanne og konklusjonen er usann.

Selv de som bestrider at filosofiske spørsmål har svar bestrider ikke dette, og selve «oppdagelsen» av at de ikke kan gi svar på spørsmålene er bare gjort mulig ved søken etter et sant svar.

Filosofiens inndeling

Det er mulig å dele inn filosofien på forskjellige måter.

Bronseskulpturen *Denkpartner* av Hans-Jörg Limbach 1980, oppstilt foran Friedrichsbau i Stuttgart.
Foto: Andreas Praefcke, mai 2008

Eksempelvis deler Stoikerne og Epikur inn filosofien i logikk, fysikk, naturfilosofi og etikk.

Den mest vanlige inndelingen i nordisk filosofi er likevel den som stammer fra Aristoteles og Kant. Siden Aristoteles har filosofien vært delt opp i teoretisk og praktisk filosofi. Vi kan med Kant si at de teoretiske vitenskapers mål inneholder reglene for forstanden (viten), mens de praktiske vitenskaper inneholder reglene for viljen (handling). Siden renessansen er også disiplinen filosofihistorie kommet til, men regnes vanligvis til filosofiens grunnlagsspørsmål og innføring.

Den teoretiske filosofi deles ofte opp i

- erkjennelsesteori / epistemologi,
- metafysikk / ontologi,
- vitenskapsteori / vitenskapsfilosofi,
- språkfilosofi / semantikk og
- logikk.

Den praktiske filosofi deles ofte opp i

- verditeori
- etikk
- estetikk
- politisk filosofi
- rettsfilosofi
- religionsfilosofi

Men også for eksempel kulturfilosofi, historiefilosofi, pedagogisk filosofi kan regnes hertil.

Filosofi grenser mot andre fagområder som f.eks. lingvistikk, sosiologi, psykologi og pedagogikk.

Filosofiens historie (vestlig)

Se hovedartikkel: Filosofiens historie

Antikken

- *Se hovedartikkel, Antikkens filosofi*

Platon og Aristoteles malt av Rafael.

Vestlig filosofi regner sin opprinnelse til oldtidens Hellas.

Førsokratikerne

De første filosofene var førsokratikerne som også karakteriseres som naturfilosofene, og det er vanlig å regne Thales fra Milet som den første, og etter ham følger de andre to innenfor den miletiske skole Anaximander og Anaximenes.

Etter disse første vokser filosofien frem, Pythagoras som opprinnelig var fra Samos, men som bosatte seg i Sør-Italia, i Kroton. Det er vanlig å betegne hans filosofi som orfisk da den var preget av både tallmystikk som matematikk.

Etter Pythagoras kom Xenofanes, som også bosatte seg i Sør-Italia, Heraklit fra Efesos, Parmenides fra Elea i Sør-Italia og Empedokles fra Akragas på Sicilia.

Etter den orfiske filosofien kom de såkalte atomistene med Leukippos fra Milet og hans elev Demokrit fra Abdera i Thrakia.

Den klassiske filosofien

Heretter fulgte Sokrates, som vendte filosofien bort fra naturen og mot mennesket. Sokrates' elev var idealisten Platon og dennes elev var Aristoteles, som forsvarte empirien mot idealismen. De tre regnes som oftest for vestens første store filosofer.

Hellenismen og senantikken

I stor grad var hellenismens filosofer videreførte av de klassiske filosofer, og det var retninger mer enn enkeltpersoner som står frem. Det gjelder først og fremst kynikere, epikureere og stoisismen, men også nyplatonikeren Plotin i Sen-Antikken. Selv om alle 3 var store filosofere, hadde de også forskjellige syn på forskjellige ting. F.eks. var de ikke enige i metafysikken.

Middelalderen

- *Se hovedartikkel, Middelalderens filosofi*

Middelalderens filosofi er først og fremst kristelig i sin utforming. Det er vanlig å dele den inn i to faser, tidlig og sen middelalder. En del betydningsfulle emner er:

Blant de tidlige kirkefedre var Justin Martyr, Ireneus av Lyon, Origenes og Tertullian. Noe senere er det innenfor den vestlige kirke teologene og filosofene Ambrosius og hans elev Augustin som legger grunnlaget for mye av middelalderens filosofi.

Skolastikken

I skolastikken møter vi Johannes Scotus Eriugena, Anselm av Canterbury, Peter Abelard, Thomas Aquinas, Roger Bacon, Johannes Duns Scotus og William av Ockham. Universaliestriden skulle prege mye skolastikernes filosofiske refleksjon.

Moderniteten

I kjølvannet av renessansen, reformasjonen og den vitenskapelige revolusjonen oppstod de to filosofiske retningene rasjonalisme, framført av blant annet franskmannen René Descartes, sakseren/(tyskeren) Gottfried Wilhelm Leibniz og nederlenderen/jøden Baruch de Spinoza, og empirisme, framsatt av blant annet engelskmannen John Locke, iren George Berkeley og skotten David Hume. Disse la hovedvekt på henholdsvis fornuften og erfaringen.

Ved slutten av opplysningstiden smeltet Immanuel Kant disse to retningene sammen til en syntese, ved å legge vekt på aktiv bearbeiding av sanseinntrykkene (Kants trancendentale metafysikk). Tiden etter ham ble i stor grad preget av idealismen med representanter som Hegel og Schopenhauer, og marxismen med Karl Marx.

Det tyvende århundres filosofi har vært dominert av filosofer som Henri Bergson, Gottlob Frege, William James, John Dewey, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein, Edmund Husserl, Martin Heidegger,Michel Foucault,Karl Popper og Thomas Kuhn.

Referanser

1. ^ Filosofiens opprinnelse (http://www.friesian.com/greek.htm#why) (engelsk)
2. ^ Teichmann, Jenny; Evans, Katherine C. (1999): *Philosophy: A Beginner's Guide*, Blackwell Publishing, s. 1: «Philosophy is a study of problems which are ultimate, abstract and very general. These problems are concerned with the nature of existence, knowledge, morality, reason and human purpose.»
3. ^ Grayling, A.C. (1998): *Philosophy 1: A Guide through the Subject*, Oxford University Press, s. 1: «The aim of philosophical inquiry is to gain insight into questions about knowledge, truth, reason, reality, meaning, mind, and value.»

Se også

- Filosofer
- Vitenskapsteori
- Filosofisk praksis
- Wikisource: Ancient and Classical texts (https://web.archive.org/web/20090518094455/http://en.wikisource.org/wiki/Wikisource:Ancient_and_Classical_texts)
- Norsk forening for rettsfilosofi ved www.ivr.no (http://www.ivr.no)

Litteratur

- Arne Næss *Filosofiens historie* 1. utgave 1961-62 ny utgave 2001 ISBN 9788215001449
- Lars Fr. H. Svendsen *hva er filosofi*, 2003 ISBN 9788215004105

Eksterne lenker

- salongen.no - norsk nettidsskrift for filosofi og idéhistorie (http://www.salongen.no/)

- Utdanning.no sin yrkesbeskrivelse av filosof (http://utdanning.no/yrker/beskrivelse/filosof)
- Digital bokkopi av Jan Tormod Dege: *Ord og uttrykk i filosofien* (Minerva, 1995) (http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2010100508075)
